

РОЛЬ ОЙКОНІМІВ В ІДІОЛЕКТАХ ПИСЬМЕННИКІВ-ПОСТМОДЕРНІСТІВ

THE ROLE OF OIKONYMS IN THE IDIOLECTS OF POSTMODERN WRITERS

Мікрюкова К.О.,

orcid.org/0000-0002-0456-8432

кандидат філологічних наук, викладач вищої категорії

Відокремленого структурного підрозділу «Фаховий коледж

Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського»

Статтю присвячено дослідженню специфіки ойконімів в ідіолектах Ю. Андруховича («Московіада» (2000), «Перверсія» (2002), «Дванадцять обручів» (2004)), Л. Дашвар («Рай. Центр» (2009), «Село не люди» (2010)), Л. Дереша («Поклоніння ящірці» (2007), «Культ» (2008), «Архе» (2005)), О. Ірванця («Львівська брама» (2003), «Рівне/Ровне (стіна)» (2010)), І. Карпи («Bitches Get Everything» (2007), «50 хвилин трави» (2004), «Перламутрове порно» (2005)). З'ясовано дефініцію поняття «ойконім». На матеріалі творів укладено корпус ойконімів, що становить 125 номінацій міст у 470 слововживаннях. Виокремлено семантичні групи ойконімів у творах письменників-постмодерністів: назви українських, західноєвропейських, слов'янських, азійських, арабських, американських міст, назви міст Сполученого Королівства Великої Британії. Визначено особливості авторського вживання ойконімів: використання реальних географічних назв без зміни їхньої назви, використання змінених географічних назв, що утворені на основі реальних номінацій реальних міст, функціонування вигаданих ойконімів, наявність архаїчних назв реальних міст. Проаналізовано основні функції ойконімів в авторській прозі: моделювання світу, хронологічного маркера відомих подій, функцію орієнтира та динамізації, символічну та біографічну функції. Узагальнено особливе значення ойконімів для реалізації географічно-політичної моделі простору в ідіолектах письменників, для зображення внутрішнього світу героїв, для формування підтексту твору та розвитку сюжету.

Ключові слова: топонім, топонімічний простір, ойконім, ідіолект, реальний ойконім, оказіональний ойконім, символ, архаїзм, екзотизм, фонові функція, функція моделювання світу, функція хронологічного маркера відомих подій, функція орієнтира, функція динамізації, символічна функція, біографічна функція.

The article is devoted to the study of the specificity of oikonyms in the idiolects of Y. Andruhovych («Moscoviada» (2000), «Perversion» (2002), «The twelve Hoops» (2004)), L. Dashvar («Paradise. Center» (2009), «The Village is Not People» (2010)), L. Deresh («The worship of the Lizard» (2007), «Cult» (2008), «Arche» (2005)), O. Irvanets («The Lviv Gate» (2003), «Rivne/Rovne (The Wall)» (2010)), I. Karpa («Bitches Get Everything» (2007), «The 50 Minutes of herbs» (2004), «The pearl porn» (2005)). The definition of the concept of «oikonym» has been clarified. A corpus of oikonyms that contain 125 nominations of cities in 470 words usages is compiled on the material of the works. Semantic groups of oikonyms in the works of postmodern writers are singled out: the names of Ukrainian, Western European, Slavic, Asian, Arab, American cities, the names of cities in the United Kingdom of Great Britain. The peculiarities of the author's usage of oikonyms are determined: the use of real geographical names without changing their name, the use of changed geographical names formed on the basis of real nominations of real cities, the functioning of invented oikonyms, the presence of archaic names of real cities. The main functions of oikonyms in the author's prose are analyzed: modeling the world, a chronological marker of famous events, the function of a landmark and dynamization, symbolic and biographical functions. The special meaning of oikonyms for the implementation of the geographical-political model of space in the idiolects of writers, for the depiction of the inner world of the heroes, for the formation of the subtext of the work and the development of the plot is summarized.

Key words: toponym, toponymic space, oikonym, idiolect, real oikonym, occasional oikonym, symbol, archaism, exoticism, background function, function of modeling the world, function of a chronological marker of known events, landmark function, dynamization function, symbolic function, biographical function.

Постановка проблеми. Топоніми в художньому тексті створюють своєрідну мапу, на яку переноситься дія. Різновидом топонімів є ойконіми. Ойконім – це власна назва будь-якого поселення. Ойконіми активно взаємодіють з іншими мовними способами відтворення дійсності, реалізуючи в контексті стилістичну та експресивну функцію. У статті зосереджено на ойконімах, оскільки назви міст в ідіолекті письменників-постмодерністів є найбільш важливими та частотними порівняно з іншими одиницями топонімічного простору. Міста як матеріальні об'єкти найбільш чітко виокремлюються із навколишнього ланд-

шафту. Назви міст відображають економічний та культурний розвиток суспільства. Вони є носіями комплексного інформаційного потенціалу.

Аналіз останніх публікацій. Специфіку української постмодерної прози в лінгвістичному аспекті вивчали С. Бузько, А. Вегеш, К. Ісаєнко, О. Карабута, В. Корольова, Н. Савчук та інші вчені. Проте активність уживання номінацій на позначення міста в прозі письменників-постмодерністів й практична відсутність наукових праць зазначеної проблематики (лише поокремі праці Т. Щербакової, О. Пресіч, Л. Мялковської) зумовила наукову релевантність розгорнутого аналізу

ролі ойконімів в ідіолектах І. Карпи, О. Ірванця, Л. Дашвар, Л. Дереша, Ю. Андруховича як найяскравіших представників українського постмодерну.

Постановка завдання. Мета статті – висвітлити роль ойконімів в ідіолектах письменників-постмодерністів. Досягнення поставленої мети реалізовано шляхом вирішення таких основних завдань: з'ясувати дефініцію поняття «ойконім»; виокремити семантичні групи ойконімів у творах письменників-постмодерністів; визначити особливості авторського вживання ойконімів; проаналізувати основні функції ойконімів в авторській прозі.

Виклад основного матеріалу. Особливістю ідіолектів письменників-постмодерністів є прагнення до визначення точного місця дії. Саме тому в авторській прозі виокремлено 125 номінацій міст у 470 слововживаннях.

Нами визначено такі особливості авторського вживання ойконімів:

1. Використання реальних географічних назв без зміни їхньої назви: *Джакарта, Единбург, Каїр, Омськ, Сінгапур* тощо. Реальні ойконіми вносять до текстів конкретність, достовірність в описі сюжетних ситуацій, локалізують місце дії, допомагаючи окреслити межі художнього простору. Наприклад: «Він відсилає їх додому спеціальною поштою – з *Каїра й Буенос-Айреса, Сінгапура і Стамбула, однак найчастіше з Венеції*» [3, с. 66], «Під рукою Дорошенка об'єднати Україну від *Новгород-Сіверська й Путивля до Карпат і Сяну*» [4, с. 56], «А потім уже всі: й оператори, і продюсери, і режисери – наввипередки почали хвалитися тим, як їхні мами чи татусі після війни переїздили до *Москви із Тбілісі, Єревана, Харкова, Таллінна ...*» [12, с. 28].

2. Використання змінених географічних назв, що утворені на основі реальних номінацій реальних міст. Подібні ойконіми завжди сповнені символічної семантики. *Ровно* – це російський аналог українського міста *Рівне*, *Леопіль* – це урочиста назва міста *Львів*. Наприклад: «Ну а стосовно тих міст, які я щойно перелічив, то ви ж самі розумієте, що *Рівного... тобто – Ровно* в цьому списку бути не може» [10, с. 172].

3. Функціонування вигаданих ойконімів: *Внутрішнє місто, Мухоморськ, Гицлів, Ейкройдт* тощо. Основне призначення вигаданих ойконімів – організувати ірреальний простір, в межах якого відбуваються реальні події. Наприклад: «Він уже бачив перед собою там, за історично-культурною клоакою *Внутрішнього Міста, всю північну околицю з її Віденським лісом, зеле-*

ним та липким о цій порі року» [1, с. 105], «От був я в такому місті одному, *Ейкройдт, Іллінойс*» [7, с. 52], «Улітку він покидає свій завошивлений, зачуханий, свій задріпаний *Партизанськ чи Мухоморськ, місто хіміків, і вирушає на завоювання Москви*» [2, с. 11].

4. Наявність архаїчних назв реальних міст: *Істамбул, Константинополь, Царгород* – замість сучасної назви *Стамбул*, *Чортоніль* – замість сучасної назви *Маріямпіль*. Наприклад: «Ще раніше, у *Львові, та навіть ще у Чортополі*» [3, с. 66], «*Істамбул. Константинополь. Царгород*» [13, с. 7]. Використання письменниками ойконімів-архаїзмів сприймається як засіб особливої виразності, що створює атмосферу минулого не лише своїм звучанням, а й асоціативними образами. Вказуючи на минуле, автори створюють особливу емоційну атмосферу – колорит епохи.

Отже, аналіз текстів доводить існування у прозі письменників-постмодерністів генетично різних ойконімів – від реальних до оказіональних. Це дає підстави розподілити ойконіми за характером названих об'єктів на дві групи: 1) реальні назви (95 %); 2) вигадані назви (5 %).

У прозі постмодерністів відповідно до географічного принципу виділено сім семантичних груп ойконімів: назви українських, західноєвропейських, слов'янських, азійських, арабських, американських міст, назви міст Сполученого Королівства Великої Британії.

До першої семантичної групи уналежнюємо назви українських міст: *Луцьк, Дрогобич, Чернівці, Ужгород, Запоріжжя, Дніпропетровськ* тощо. Наприклад: «*Десь там в Ужгороді живе собі одна дуже багата пара...*» [13, с. 96], «*Полечу над Києвом...*» [4, с. 87]. Найчастотнішими є назви *Київ* (117 контекстів) та *Львів* (70 контекстів). Це свідчить про важливе економічне, політичне, історичне та культурне значення цих міст.

До другої семантичної групи уналежнюємо номінації західноєвропейських міст: *Берлін, Мюнхен, Нюрнберг, Хіддензее, Штральзунд, Венеція, Рим, Верона, Падуя, Париж, Бон, Амстердам, Маастріхт, Відень, Інсбрук*. Наприклад: «*Тож ти вирішив усе-таки поспати і навіть замовив, для себе відповідній небесній канцелярії сновидіння про Венецію*» [2, с. 65], «*По усих тих Парижах, Берлінах та Амстердамах я гуляв тимчасовим зайдою, минуцим туристом...*» [10, с. 213], «*Вона жила в Римі й Равенні, в Пізі та Ассізі*» [3, с. 26]. Такі ойконіми мають величезний асоціативний потенціал. *Париж* сприймається читачами як центр моди і кохання, *Венеція* – місто романтики, *Верона* – місто кохання, *Рим* – сим-

вол вічності, *Берлін* – символ німецької міці тощо. Західноєвропейські ойконіми виступають узагальненим позначенням багатих, сильних та авторитетних міст, що відіграють важливу роль у світовій геополітиці.

Третя група представлена назвами слов'янських міст: *Варшава, Краків, Сянок, Перемишль, Мурманськ, Омськ, Москва, Партизанськ, Прага*. Наприклад: «*Всесвітній потоп робився дедалі очевиднішим. Москва переставала існувати*» [2, с. 87], «*Наступним після Перемишля був Краків – місто, достатньо привчене історією до своєрідностей і дивакування*» [3, с. 13]. Міста сусідніх з Україною держав вживаються з метою контекстуально забарвити сприйняття навколишньої дійсності змістовими етно-історичними паралелями.

Номінації азійських міст формують четверту групу: *Соронг, Сінгапур, Кута, Канді, Джокарта, Вамена, Джокджакарта* тощо. Наприклад: «*У Соронг? – Ми з Руфусом вже дістали одне одного несвіжими каламбурами про «соронг» як чоловічу спідницю і Соронг як місто*» [12, с. 94], «*Краків (травень 04) – Прага – Київ – СПб – Москва – Істамбул – Константинополь – Царгород – Київ – Венеція – Київ – Анурадханура – Канді – Хіккадува ...*» [13, с. 105]. Більшість подібних ойконімів є туристичними центрами, що вносять до текстового простору елемент екзотизму.

До п'ятої групи уналежнюємо номінації арабських міст: *Бейрут, Стамбул, Каїр, Багдад, Афганістан*. Наприклад: «*Поїхала медсестрою в Афганістан*» [11, с. 15]. Ці номінації яскраво реалізують фонову функцію – функціонують як куліси описаних подій.

Назви американських міст представлено в шостій групі: «*...запахнувши того власника в літак рейсом на Лос-Анджелес – катая, любесенький, Голлівуд за тобою вже всі нігті погриз...*» [12, с. 67]. Варто наголосити на особливому авторському прийомі: використання зарубіжних топонімів для показу української дійсності.

До сьомої групи уналежнюємо номінації міст Сполученого Королівства Великої Британії: *Лондон, Единбург, Дублін*. Наприклад: «*Лондон – неймовірне місто. У ньому розкутими стають усі...*» [4, с. 47].

Ойконіми до виступають засобом передачі своєрідності місця дії, дають змогу підкреслити особливості певної території. В авторській прозі ойконіми виконують найрізноманітніші функції:

1. **Функція моделювання світу.** Ойконіми, дериватами яких є реальні та вигадані об'єкти,

беруть участь у створенні художньої географічної моделі світу, в центрі якої перебуває Україна з двома визначними містами *Києвом* та *Львовом*, з численними провінційними містечками. Поряд із центром художнього світу розміщені Росія, Італія, Німеччина, Туреччина, Польща, Австрія, Великобританія, США, Нідерланди, Аргентина тощо.

Київ та Львів – два великі міста України що мають фундаментальне значення для історії України. Їх можна інтерпретувати як метонімічні образи всієї держави, символи історичної слави.

Київ (117 слововживань) – це масштабний локус, простір. В авторському світобаченні Київ асоціюється передусім із домом, Батьківщиною: «*... у Києві відпочиває душа кожного, хто сюди приїздить*» [4, с. 81], «*Як тебе не любити, Києве мій! ...*» [9, с. 3]; із діловим центром, де найсучасніша та найрозвиненіша медицина, культура, освіта, наука: «*Ви ж, сподіваюся, у справах до Києва приїхали?*» [4, с. 21], «*Вона ж рад до Києва їздила на медичну консультацію ...*» [5, с. 18].

Львів (70 слововживань) – це локус, де зосереджено мистецтво, культура; це місто, що дарує спокій та щастя: «*...Львів має всі передумови до зародження потужної субкультури новітніх театралів нових естетичних обрїїв*» [6, с. 220], «*На щастя, за дверима немає ніякого приміщення, а лише замкнений з усіх боків внутрішній дворик – таки справді це Львів!*» [9, с. 9], «*Ледь-ледь за два тижні у Львові – міжнародний (ну, типу міжнародний, але насправді просто найбільший в Україні) кінофестиваль*» [12, с. 9], «*Одна книжка, куплена на вернісажі у Львові за півтори гривні, відкрила перед Юрком Банзаєм нові світи*» [7, с. 25].

Москва (46 вживань) оцінюється авторами як символ бруду та розпусти: «*Вона відкрила мені цілий материк не відомої раніше Москви – Москви валютної, з готелями й барами*» [2, с. 31], «*Я не почуваю неприязні до Москви, чого би то? Мегаліс собі як мегаліс. Неоковирний тазик із недопраною білизною*» [13, с. 18], «*Батько – відомий український історик, хоча півжиття і провів у Москві, на Батьківщину повернувся на початку дев'яностих...*» [5, с. 82]. В цих контекстах актуалізується історичне та культурне протистояння Москви та українських міст. Автори не визнають історичну першість Москви, вживаючи цей ойконім в іронічних контекстах: «*завоювання Москви*», «*просякла водами Москва*», «*ніяка Москва*», «*неприязнь до Москви*», «*гореносна Москва*», «*Москва перестав існувати, сіпає, бреде*», «*Москва підсунула*» тощо.

2. **Функція хронологічного маркера відомих подій:** «Про перебування чорного радіо у Львові перші натяки відшукуються на полотнах Євгенія Миська періоду 1923-1928 рр., де чорне радіо опосередковано передається візіями затінених вікон, тьмяних бра і мертвих ос» [6, с. 161]; «Населення Західного сектора Ровно – 150 тис. чол. на вересень 2001 р. ...Соціал-демократична партія Західного сектора Ровно – 2,4 тис. чол.» [10, с. 3].

3. **Функція орієнтира.** В авторських оповідях ойконіми використовуються для більш точної локалізації подій. Епізоди з подібними ойконімами невеликі за обсягом та не містять зайвих деталей, проте надзвичайно експресивні, передають перше враження від міста, дають оцінку. Наприклад: «Нема чого більше до Києва пхатися. Нема столиці. Тільки й того, що електрику задурно всю ніч палять. І гівна там... як на нашій свинофермі у кращі часи» [4, с. 144], «Непогане місто... Завидна. Поки сонце не зайшло. А потім лячно ходити, бо можеш заблудитися. Можеш заблудитися і вийти не в Мідних Буках, а...» [7, с. 61].

4. **Функція динамізації,** що досягається поєднанням декількох ойконімів, часто – абсолютно різнопланових, поєднуючи в одному контексті не лише різні часові межі, а й різні топоси: «Ну, а хто винен, що на трасі Київ – Харків ніхто не додумався посадити жодного пристойного лісочка?» [12, с. 63], «Завдяки Інтернету нафтизиновий бум проникає в Івано-Франківськ, Луцьк і Володимир-Волинськ. Чергова хвиля повідомлень про «плазму» з Омська накриває Харків, Запоріжжя і Дніпропетровськ» [6, с. 11], «Він вирушає з Москви, аби прибути до Києва» [2, с. 87], «Мова йде про її. дійсності, уривки, такі собі вибрані місця на авторській когнітивній мапі – щось на кшталт Індонезії, Києва, Шрі-Ланки. Москви. Берліну, чогось там ще» [13, с. 2], «А після прем'єри Георг запланував цілий тур світовими столицями: Берлін,

Відень, Бейрут, Єрусалим, й навіть Нікосія на Кіпрі» [10, с. 190].

5. **Символічна функція.** Часто ойконіми, пов'язані з розвитком сюжету, з долею героя або героїні, формують підтекст твору або стають символами. Наприклад, Москва у прозі Ю. Андруховича – символ радянських пережитків минулого, у прозі І. Карпи – символ «яблука Содому»: красива ззовні, гнила усередині: «І ти йдеш з великою торбою на подарунки, хоча прекрасно знаєш, що це сьогодні майже неможливо – купити в Москві комусь якийсь подарунок» [3, с. 36], «Мій літак зовсім скоро приземлиться в столиці з банальною назвою «Москва»» [13, с. 18]. Ровно у прозі О. Ірванця – символ російської окупації: «з боку певних кіл Західної України, й зокрема окупованого західного сектора міста Ровно, чиняться незрозумілі, часом і відверто провокаційні кроки...» [10, с. 152]. Венеція у прозі Ю. Андруховича – символ старої Європи: «Вийти на площу. Слухати живу Венецію» [3, с. 81].

6. **Біографічна функція.** Ойконіми, що безпосередньо не пов'язані з розвитком сюжету, а характеризують біографію персонажа: «Вона у Києві. В академії. Навчання дається ...» [4, с. 16], «Мене та Дзвінку едало три роки дружби, із 1990-го, коли вона приїхала у Мідні Буки з Івано-Франківська» [8, с. 4], «Рано-вранці 11 березня з вікна свого номера у венеційському готелі «Білий лев» викинувся у вічність вод Великого Каналу добре знаний у Львові український поет і культуролог молодшої генерації, уродженець міста Чортополя Стас Перфецький» [3, с. 10].

Висновки. Отже, функції ойконімів, представлені в художній прозі письменників-постмодерністів, свідчать про їх особливе значення не лише для реалізації географічно-політичної моделі простору в ідіолектах письменників, а й для зображення внутрішнього світу героїв, для формування підтексту твору та розвитку сюжету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрухович Ю. Дванадцять обручів. Київ : Критика, 2004. 105 с.
2. Андрухович Ю. Московіада. Роман жахів. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 88 с.
3. Андрухович Ю. Перверзія. Роман. Львів, 2002. 289 с.
4. Дашвар Л. Рай. Центр. Харків, 2009. 153 с.
5. Дашвар Л. Село не люди. Харків, 2010. 272 с.
6. Дереш Л. Архе. Монолог, який усе ще триває. Роман. Львів : Кальварія, 2005. 276 с.
7. Дереш Л. Культ. Харків, 2008. 90 с.
8. Дереш Л. Поклоніння ящірці: Як нищити ангелів : Роман. Харків : Фоліо, 2007. 189 с.
9. Ірванець О. Львівська брама. Оповідання. Кур'єр Кривбасу. 2003. № 1. С. 3–17
10. Ірванець О. Рівне/Ровне (стіна). Нібито роман. Харків, 2010. 219 с.
11. Карпа І. 50 хвилин трави. Харків : Фоліо, 2004. 34 с.
12. Карпа І. Bitches Get Everything. Харків, 2007. 112 с.
13. Карпа І. Перламутрове порно (Супермаркет самотності). Київ. : ДУЛІБИ, 2005. 105 с.